

Poláková, Mariana

Závěr

In: Poláková, Mariana. *Vznik a vývoj satiry v římské literatuře*. Vydání první
Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017, pp. 129-131

ISBN 978-80-210-8805-4; ISBN 978-80-210-8806-1 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137898>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZÁVĚR

Je velmi obtížné mluvit o satíře bez vymezení tohoto termínu. Satirická tendence provází lidstvo pravděpodobně od jeho počátků, nelze ji uchopit, lze se jen domnívat, že tato tendence byla společenstvím jedinců využívána k zesměšnění jednotlivců či určitého chování, a to proto, aby si dotyčný uvědomil, že je součástí celku a že není vhodné se nad něj nějakým způsobem povyšovat. Satirická tendence také otevírá komunikační kanály, umožňuje svobodné vyjádření a ventilování pocitů nespokojenosti bez nebezpečí následné perzekuce. Zároveň může skrývat to, co nemůže být nahlas vyřčeno. Ona tendence je svým způsobem únikem ze spořádaného světa, je to prostředek zábavy, ale i poučení. A protože je součástí lidské kultury, snaží se proniknout na povrch ve všech jejích oblastech, zejména však v literatuře, protože od pradávna je písemný záznam jednou z nejúspěšnějších forem předávání informací. Tato tendence se v evropské literatuře objevuje už od jejího počátku, za který lze považovat literární tradici starého Řecka. Jsou díla, v nichž je přítomna více, v některých jen okrajově a jinde vůbec.

Literární tvorba, v níž lze nalézt onu satirickou tendenci, je žánrově velmi rozmanitá. Lze do ní zařadit např. epos *Ílias*, básně Archilocha a Hippónakta, starou řeckou komedii, spisy kyniků, Menippa z Gadar, Lucilia, kanonických římských satiriků Horatia, Persia a Iuvenala, dílo Varrona, Seneky i Petronia.

A to se dostáváme od satirické tendence k satíře jako žánru. Je jisté, že satira jako ucelený žánr se všemi formálními znaky vznikla v Římě, respektive se zformovala někdy ke konci 2. století př. n. l. na území římské republiky. K rozpoznání žánru, tj. k tomu, že žánr má své označení, že další autor píše obdobně, odvolává se na zakladatele žánru a pro své dílo používá stejný titul (nebo se o něm mluví podobně jako o díle jeho předchůdce), došlo v 1. století př. n. l. O století později byl tento žánr již pevnou součástí literárního systému. Situace je však v průběhu celého období římské literatury, za jejíž počátek je konvenčně považován rok

240 př. n. l. až do zániku západořímské říše v průběhu 5. století n. l., dost zmatená. Žánr nejprve (zcela logicky) nemá žádné jméno, pak začíná používat ke svému označení slovo z běžného jazyka – *satura*, jež se v důsledku neznalosti a homofonie začíná v průběhu desetiletí deformovat na satyru či satiru.

Poněkud komplikovaná je i situace pokud jde o rozmanitost užití slova *satura*. Pokud bychom se omezili na oblast literatury, přicházejí v úvahu tři možnosti. Nejprve slovo znamenalo název literárního díla, posléze žánr a nakonec i konkrétní báseň. Kategorii žánru lze dále rozšířit, a to, pokud budeme zabíhat do podrobností, do tří oblastí. *Satura* může označovat literární žánr – satiru, kterou psal Ennius a (podle zpráv) i Pacuvius, tedy velmi rozmanitou sbírku nejrůznějších básní psaných různými metry. Pak literární žánr – satiru, kterou psal Lucilius a jež se vyznačovala kritikou a otevřeným přístupem. Na ni se odvolávají Horatius, Persius a Iuvenalis a právě ona je předchůdkyní dnešního „moderního“ žánru satiry. Nakonec se termín *satura* používá pro satiru menippskou, v níž se střídá próza s veršem a která je psaná po vzoru Menippa z Gadar, jehož básně se pokoušel napodobit Varro ve svém díle, které pojmenoval *Saturae Menippeae*.

Za svébytný žánr s jednoznačným označením *satura*/satira je nutné pokládat v tomto období pouze satiru, již psal Lucilius, Horatius, Persius a Iuvenalis, s přihlédnutím k Ennioví. Byla psána metrem (počínaje Luciliem hexametrem), pojednávala o nejrůznějších tématech, obsahovala kritiku, vztahovala se v převážné míře k současnosti nebo nedávné minulosti, její autoři se vymezovali vůči svému předchůdci, používali výrazy z běžně mluveného jazyka, reagovali na dobové podněty a palčivá místa, chtěli vzbudit ve svých čtenářích odezvu.

Původně se tento žánr nazýval *satura*. Dnes, pokud o něm mluvíme, používáme různá označení, z nichž nejpřiléhavější je „římská veršovaná satira“. Žánr se po zániku římské říše na nějakou dobu ztratil, ovšem satirická tendence dále přežívala, aby se opět naplno projevila v národních literaturách. Z kanonických autorů byl nejvýše ceněn Iuvenalis, a tak se stala ostrá útočná kritika charakteristická pro jeho dílo jedním z kritérií pro rozpoznání žánru.

Satiru jako žánr dnes nelze přesně určit, nelze ji ohraničit, i když lze s určitou nadsázkou říci, že stále obsahuje dominantní znaky přítomné již v její rané formě, římské satiře, a to pestrost, kritiku, vyjadřování vlastního názoru a spojitost s dobou. Ze satiry se dnes stala spíše ona satirická tendence. Satira se projevuje ve všech oblastech lidské činnosti, umíme ji poměrně dobře rozpoznat a docela dobře jí rozumíme. Pokud bychom ji chtěli blíže určit, je nezbytné uchýlit se k žánrovým variantám, tj. dále satiru specifikovat, např. na „československou satiru v 30. letech 20. století“. Určit takto blíže satiru lze však až s určitým časovým odstupem; z našeho pohledu se pak nejedná o žánr, ale o různé žánrové varianty jedné široce pojaté literární kategorie, jež se vyskytovaly v literatuře někdy v průběhu dějin žánru.

A zde je ten moment, kdy se původní žánr (satira) stává žánrovou variantou – římskou veršovanou satirou. Pokud totiž dnes mluvíme o žánru, bereme v potaz celé jeho dějiny, někteří do něj zařazují i onu satirickou tendenci, ale jak vyplývá z této práce, nelze ji v počátcích se satirou zaměňovat. Původní žánr, který psal Lucilius, Horatius, Persius a Iuvenalis, se tak stává jen jakousi kapitolou ve vývoji celého žánru satiry, a pokud bychom o něm mluvili v rámci celého žánru, jak ho nahlížíme dnes, příkláněla bych se k označení ‚žánrová varianta‘. Pokud se omezíme pouze na oblast antické literatury, lze použít termín žánr.

Satirické rysy se do jisté míry vmísily do dalších žánrů, v nichž se staly součástí pojmenování žánrových variant: např. satirický román. Satira expandovala do dalších oblastí umělecké tvorby: do malířství, médií, divadla. Je zřejmé, že problematika satiry jako žánru nebo satirických rysů v jiných žánrech obsažených je poměrně obsáhlá a komplikovaná, ale zároveň si těžko dokážeme představit život bez ní, neboť je jedním z mnoha projevů osobního lidského vyjádření. V každém z nás je satirická tendence, která nás nutí pohlížet na svět z jiné perspektivy.